

élve e „lélekmegismeréssel“ vagy jóakarató ügyetlenségük által tényleg súlyos hibákat követnének el? A megismerendő egyének részéről pedig azoknál mutatkozik nehézség, akik egyáltalán nem hajlandók önkéntes és őszinte megnyilatkozásra. E módszer tehát csak kellően független és oly művészi pedagógiai érzékkel megáldott nevelőknek ajánlható, amilyen adottságokkal szerzőnk is nyilván nem kis mértékben rendelkezik. Könyvét azonban minden pedagógus nagy haszonnal forgathatja.

Somogyi József.

Baranyai Erzsébet: A neveléslélektani kutatás magyar feladatai a tanítás lélektana körében. Vázlat egy magyar neveléslélektani kutatóintézet munkatervéhez. Acta litterarum ac scientiarum reg. univ. hung. Francisco-Josephiinae. Sectio: Philosophia. Tom. III. Fasc. 2. Szeged, 1931. 91. — 156 l. Ára 4 P.

A szerző szerint egy olyan központi intézetre volna szükség, ahol a nevelés lélektani vonatkozásait lehetne tanulmányozni, tekintettel a magyar viszonyokra. Dolgozatában ennek a kutatóintézetnek munkatervét vázolja. Először meghatározza a németektől *pädagogische Psychologie*-nek nevezett neveléslélektan területét, anyagát, majd a neveléslélektani kutatás célját s megállapítja, hogy a neveléslélektan a nevelési tények, helyzetek lélektani alapjaival foglalkozik és a szellemi növekedés törvényeit igyekszik kipuhatolni. Azután a kutatás szervezéséről, kereteiről, általános és különös kérdéseiről, hasznáról beszél és részletesen fejtegeti a kutatás anyagát a következő címek alatt: Tanítási cél. A tanítás tárgyai. (A tanítás anyaga. A tanterv. Beszéd. Írás. Művészeti tárgyak, ügyességek.) A tanítás körülményei. (A tanulók csoportosítása. A gyakorlás időtartama. Az iskolai teljesítmény elbírálásának rendszere.) Lelki adottságok. (A képzetek természete. Az érdeklődés. A fantázia. Különös hajlamok.) Lelki folyamatok. (Figyelem. Fogalomalkotás és magasabb szellemi tevékenységek.) Az iskolai munkával összefüggő egyéb körülmények. Végül ismerteti a hamburgi egyetem lélektani laboratóriumának tevékenységét.

Az angolnyelvű kivonattal ellátott füzet figyelemreméltó irodalmi tájékozottságról tanúskodik, a hazai és külföldi neveléslélektani vizsgálatoknak több érdekes eredményét mutatja be, ösztönzéseket ad és termékeny gondolatokat kelthet s azért megérdemli, hogy minél többen forgassák. Azonban olvasói között valószínűleg lesznek olyanok, akik csak akkor fogják a szerzőt illetékesnek tartani arra, hogy tervet adjon, ha majd maga is végez neveléslélektani kutatásokat. Lesznek olyanok is, akik a szerző lélektani ismereteit itt-ott kissé hiányosnak ítélik, munkájának nyelvét nem mindenütt tartják természetesen folyónak és némely helyen szeretnék világosabbnak. *Kenyeres Elemér.*

Kristóf György dr.: Báró Eötvös József utazásai Erdélyben. Cluj-Kolozsvár, 1932. 57 l.

A kolozsvári egyetem érdemes magyar irodalmi professzora, irodalomtörténetírásunk régi jeles művelője e dolgozatában Eötvös József báró életének kevésbé ismert szakaszairól közöl érdekes és figyelemreméltó új adalékokat.

Eötvös összesen három nagyobb utazást tett Erdélyben, melynek viszonyai — mint ő maga megállapítja egyik levelében (1860-ban) — igen kevésé voltak ismeretesek Magyarországon. (Ez volt egyik indító oka annak, hogy már 1848-ban, mint kultuszminiszter, erdélyi embert: Szász Károlyt, a kiváló tanfériút és politikai vezért vette maga mellé államtitkáruul.) A három erdélyi utat Kristóf az egykorú sajtó, Eötvösnek Mikó Imre grófhhoz intézett levelei, az Erdélyi Múzeum-Egyesület hivatalos irományai stb. alapján ismerteti. Eötvös első ízben 1859 novemberben járt Erdélyben, az ottani magyarság nagyjelentőségű kulturális eseménye, a súlyos változások ellenére ma is sikerrel működő Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakulása alkalmából, mint a Magyar Tudományos Akadémia kiküldötteinek vezetője. A Múzeum-Egyesület életrehívásában a legnagyobb érdemet Mikó Imre gróf, „Erdély Széchenyije“ szerezte, akivel Eötvös már előbb baráti viszonyban és levelezésben állt. Eötvös látogatása ez első alkalommal csupán Kolozsvárra szorítkozott; öt napot töltött itt s nagy ünneplésben volt része neki is, társainak is, mint a magyar tudományos egység képviselőinek.

Eötvös azonban tulajdonképen csak második utazásában (1860 augusztus—szeptember) ismerte meg Erdélyt; e tanulmányútja, melyet fia, az akkor 12 éves Lóránt kíséretében tett meg, három hétig tartott s azon Erdélynek jórészt bejárta, csupán Csíkba és Háromszékbe nem jutott el közbejött betegsége miatt. Résztvett a szászok egyesületének (*Verein für Siebenbürgische Landeskunde*) besztecei nagygyűlésén is; ismert megértő nemzetiségi felfogásával természetesen nagyon megnyerte a szászokat, aminthogy személye — a Kolozsvári Közlönynek egykorú közlése szerint — a román értelmiség körében is jó emlékezetben élt még 1848. évi minisztersége idején tanúsított méltányos magatartása folytán. A szászok, besztecei búcsúlakomáján Eötvös egy formás kis pohárköszöntőt mondott a nemzetek kulturális és tudományos feladatairól; e beszéd szövege megjelent ugyan az egykorú magyar és erdélyi német lapokban, azonban nem lévén felvéve Eötvös összes műveinek kiadásába, újdonságként hat s többek között egy szép Eötvös-hasonlattal gazdagítja ismereteinket.

A harmadik út Erdélybe már a felelős állásban levő miniszteré: 1869 szeptemberben megy oda Eötvös kétheti helyszíni tanulmányra (ezúttal azonban a Székelyföld sem marad ki). Látogatása ekkor már közoktatáspolitikai jellegű: a meglévő tanügyi intézmények megismerése és újak szervezése a célja első sorban, főleg pedig a kolozsvári egyetem felállításának előkészítése és alapjainak megvetése.

Értékes nyereséget jelentenek Eötvösről való ismereteink szempontjából azok az eddig ismeretlenül lappangott levelek, melyeket nagy politikus-írónk intézett Mikó Imre grófhhoz, s melyeket Kristóf az Erdélyi Múzeum-Egyesület tulajdonában levő Mikó-levelezés alapján tett közzé. A tíz levél közül kettő 1859-ből, hét 1860-ból és egy 1865-ből kelt s javarészt politikai tartalmú. A II. levélben köszönetet mond Eötvös az első útja alkalmából tapasztalt kitűnő fogadtatásért, amelyet a nemzeti egységérvés erősödése szempontjából

nagyjelentőségűnek tart; a továbbiakban aztán a politikai helyzetet jellemzi s a maga rávonatkozó felfogását (ugyanúgy a IV., V., IX. levélben is). Érdekes a IV. levél, melyben Eötvös részéről, Mikó gróf fiának német egyetemre küldése kapcsán, bizonyos ifjúkori reminiscenciákra bukkanunk. A VIII. levélben, mely második erdélyi útja után kelt, Erdély évszázados különállásának jelentőségét világítja meg Eötvös a magyar nemzeti kultúra ápolása és fennmaradása szempontjából; a jövőben azonban — teszi hozzá — a két egy-haza csak egyesülve és egymást kiegészítve állhatja meg helyét a nemzetek nagy versenyében. A Mikóhoz írt leveleket kiegészíti egy XI., melyet az akkor megindult Székely Néplaphoz intézett Eötvös (ott is jelent meg vezércikk gyanánt 1866-ban), s melyben egész életén át vallott nemzetpolitikai alapelvét fejt ki újból: azt, hogy a magyarság jövője, meggyőződése szerint, elsősorban és főképen műveltségétől függ; ezért összes nemzeti törekvéseink közt a kulturális természetűek a legfontosabbak. Megdöbbentő időszerűséggel, de egyszerűsmind fölemelő biztatással dobban bele lelkünkbe Eötvös e levélnek néhány, szilárd hittől átitatott sora: „A Kárpátok övével környezett hazánk erős geographiai határainak következtében mindig egy állami egészet fog képezni, melyet egy időre feldarabolni lehet ugyan, de mely később vagy előbb ismét egészszé fog összeforni...” A magyarság helyzetének biztosítására pedig a haza határain belül első és főteendő Eötvös szerint: a kultúrfőlény tényleges kivívása és megtartása.

Hajdu János.

Franz Kemény: Gräfin Maria Theresia Brunsvik. Ein Bildnis ihres Lebens, Charakters und Wirkens. Pestalozzi-Studien. II. Berlin, Gruyter. (143—178. l.)

A szerző e tanulmányában áttekinthető csoportosításban, világos, tetszetős előadásban, az avatott pedagógus hozzáértésével hozza a külföldi érdeklődők tudomására a Brunsvik-kutatás eddig közzétett eredményeit, különösen Brunsvik Teréz életének pedagógiai vonatkozású adatait. Rövid bevezetés után, melyben tisztázza a Brunsvik név helyesírását, a I—IV. szakaszban életrajzát és embernevelői képét adja, a Jegyzetekben pedig utal a Brunsvik-életrajzot tárgyaló nyomtatványokra. Egy szintén négyszakaszos Függelékben I. és II. alatt közli Brunsvik Teréznek a M. Tud. Akadémiában őrzött néhány sajátkezű levelét és külföldi elismertetésének két érdekes párizsi dokumentumát. III. alatt Brunsvik Teréz írásos hagyatékát, végül IV. alatt a róla fennmaradt képek jegyzékét részletezi.

Bár elismerően vehetjük tudomásul a felsorakoztatott adatok helyességét, mégis rá kell mutatnom néhány olyan tévedésre, mely a szerző hibáján kívül keletkezett azáltal, hogy Brunsvik Teréz naplói és egyéb iratai még nem kerülhettek a nyilvánosság elé. A szűkre szabott tér miatt csak röviden említhetek meg egy-kettőt. Téved a szerző, midőn azt állítja, hogy Brunsvik Teréz már 1808 előtt komolyan foglalkozott pedagógiai problémákkal és a Deymfiúk nevelésével (150. l.). Ez utóbbinak éppen az ellenkezője áll, mert egyenesen visszautasította nővérének ezirányú kérését (*Réflexions sur moi-même*, ki-